

Zbornik radova sa međunarodne CEIR konferencije
„Marginalizam u religiji, nauci, filozofiji i umetnosti”
Beograd, 17-19. maj 2025.
doi: <https://doi.org/10.46793/841115.XXV.213J>

Petar Jeknić¹

O MARGINALIZMU, MARGINALISTIČKOM PSIHOTERAPIJSKOM PRINCIPU SA PRAKTIKUMOM

Rezime

U radu „O marginalizmu“ izneto je lično i profesionalno promišljanje o fenomenu marginalizma, konceptu koji se ne svrstava ni u mejnstrim ni u alternativu, već teži autentičnom postojanju izvan dihotomija. Marginalizam se definiše kao prostor unutrašnje slobode, tišine i lične svesti, gde pojedinac ne pripada društvenim očekivanjima, već sopstvenom doživljaju prisutnosti. Marginalizam predstavlja autentično mišljenje, izražavanje i delovanje koje proizilazi sa margine svesti, društva ili dominantnih sistema vrednosti. To je govor i čin sa ruba, ne iz centra ili iz alternative.

Marginalizam nije krajnost niti treći put, već stanje svesti koje se razvija iz iskustva, tišine i osluškivanja suptilnih impulsa iz psihe. U psihoterapijskom smislu, marginalistički princip ne leči simptom već podstiče unutrašnju transformaciju putem prisustva i autentičnog dijaloga.

Rad prikazuje kako marginalizam obuhvata i filozofski, religijski, umetnički, naučni, pa samim tim i psihoterapijski pristup, ukorenjen u postmodernom kontekstu. Ovaj princip zahteva rad na sebi: prevazilaženje lenjosti, površnosti, neodgovornosti, nediscipline i neorganizovanosti, i da vodi ka unutrašnjem razvoju kroz svesnost, promišljanje i autentičnost. Na taj način, marginalizam ne postaje pokret, već ostaje lični put pojedinca koji ne traži pripadanje, već istinsko bivanje.

Ključne reči: *marginalizam, psihoterapija, suptilne ideje, razvoj svesti, lični rast*

Potisnuto postaje vidljivo

Danas je rođen marginalizam!² Imenovali smo ono što postoji otkad postoji čovek, ali što je oduvek bilo potiskivano pred nametnutim i bezuslovnim „za“

¹ dipl. geštalt psihoterapeut, Emoracio centar, Kraljevo, Srbija, petarjeknic@gmail.com, ORCID ID 0009-0008-6053-0990.

² Zapravo, marginalizam je prvi put pomenut na konferenciji „Kultura hodočašća“ koja je održana od 12. do 14. maja 2024. u okviru rada „Ideja marginalizma u koncertnim hodočašćima“ autora Filipa Jeknića i Petra Jeknića (Jeknić i Jeknić, 2024).

i „protiv“. Rečenice poput: „Ko sa mnom ne sabira, rasipa“, ili: „Ako nisi sa mnom, protiv mene si“, može izgovoriti samo Bog, finalni sudija između dobra i zla, ne i čovek. A ljudi su sebi dali za pravo da poslušaju zmiju i da postanu kao bogovi. Dogovorili su se, svezali na zemlji ono što se, uprkos njihovoj zabludi, vezalo i na nebu, čak i kada je bilo na njihovu štetu.

Za mene je ovaj 18. maj 2025. radostan dan, i profesionalno i lično. Učestvujem na jubilarnoj 25. CEIR konferenciji, čija tema nadilazi dosadašnje okvire i otvara prostor za nova promišljanja i društvena delovanja. To zasluhuje da se istakne.

Zahvaljujem se hrabroj i vizionarskoj profesorki Zorici Kuburić i njenom timu, kao i svim učesnicima i onima koji nas prate putem društvenih mreža. Posebnu zahvalnost upućujem bendu *Savršeni marginalci*: Zoranu Subošiću, Hrvoju Krmpotiću, Krešimiru Šokecu i Mladenu Subošiću, koji su mi, osim što su prijatelji, nadahnuće i sagovornici na ovu temu.

Danas radosno, rasterećeno i bez straha od osude, objavljujem da ne pripadam nijednom od glavnih tokova, takozvanim „mejnstrimovima“, i da je tako bilo otkad znam za sebe.

Istovremeno, nikada nisam uspeo da se pronađem ni u alternativni, možda zato što sam bio isuviše slab, a možda zato što mi se ta alternativa nikada nije učinila kao nešto što bih mogao u potpunosti da prigrlim. I u jednoj i u drugoj krajnosti, kao i mnogi od nas, tražio sam smisao: čitao sam, učio i osluškivao tišinu.

I eto mene u marginalizmu.

Marginalizam: značenje, prostor i primena

Latinski pojam *margo*, *marginis* znači ivica, rub ili granica, nešto što se nalazi na obodu i što jasno oivičava, čime određuje prostor, bilo da je reč o listu papira, teritoriji ili misaonoj celini (Vokabular, 2025). U savremenoj upotrebi, *marginalno* označava ono što je skrajnuto iz centra, potisnuto na periferiju. Tako Žarko Trebješanin u Rečniku psihologije pojam *marginalne osobe* objašnjava na sledeći način:

„Pojedinac koji se nalazi na rubu svoje kulturne i socijalne sredine. To su osobe koje se nisu u potpunosti integrisale u svoju društvenu zajednicu i po svojim osobinama i obrascima ponašanja odstupaju od opšteprihvaćenih društvenih normi, vrednosti i standarda (npr. neagresivna, miroljubiva osoba u agresivnom društvu)“ (Trebješanin, 2021: 304).

Upravo ta decentralizovanost omogućava da margina postane mesto susreta spoljnog i unutrašnjeg, poznatog i nepoznatog, prostor na kojem se još uvek može pisati, misliti i menjati.

Pojam *marginalizam* sastavljen je od latinske reči *margo* što znači ivica, rub ili granica, i sufiksa *-izam*³, koji označava pravac, učenje, tendenciju ili pristup.

³ Sufiks *-izam* u savremenom jeziku koristi se za označavanje filozofskih, umetničkih, naučnih i ideoloških pravaca ili stavova, kao što su: *realizam*, *idealizam*, *nihilizam*, *egzistencijalizam*.

Doslovno, *marginalizam* označava pravac koji se bavi rubnim, odnosno marginalnim pojavama, ili pristup koji polazi od onoga što se nalazi na ivici.

U zavisnosti od konteksta, marginalizam možemo opisati kao:

- pravac koji se bavi perifernim ili potisnutim sadržajem, i/ili kao
- tendenciju usmerenu ka ivici svesti, društva ili značenja, i/ili kao
- način mišljenja i delovanja koji prepoznaje vrednost onoga što je izvan centra.

U ekonomskoj teoriji⁴ *marginalizam* označava pravac koji analizira promene na osnovu graničnih veličina poput marginalne korisnosti, troška i slično, dok u filozofiji, umetnosti ili psihoterapiji, ovaj pojam dobija bogatije značenje – shvaćen je kao prostor susreta, prelaza i mogućnosti.

U psihološkom smislu, *marginalizam* je pristup razumevanju i oblikovanju stvarnosti koji polazi od margine, bilo društvene, lične ili psihološke, kao mesta uvida, slobode i razvoja. Krajnosti podrazumevaju krutosti koje su sklone generalizovanju (Milošević, 1989). Marginalizam podrazumeva osluškivanje suptilnih ideja, osećanja i senzacija koje se nalaze van centra pažnje, svesti ili društvenih normi, i njihov postupni razvoj u stil života, ponašanja ili uverenja.

Kao teorijski i praktični okvir, marginalizam u psihologiji i psihoterapiji se oslanja na tri stuba:

1. Povratku na **izvorno značenje ključnih pojmova** na kojima počiva lični rast i rad na sebi (poput pojmova stres, problem, simptom, kriza, smisao, greška, i drugi).

2. Otvorenosti prema **suptilnim impulsima (idejama, osećanjima, senzacijama itd.) sa margine svesti** koji mogu postati putokazi razvoja, ako ih ne ugušimo navikama, strahom ili tuđim autoritetima.

3. Ravnoteži između krajnosti (**optimum**), koja je dinamično stanje. Optimumu se teži, on omogućava unutrašnju stabilnost i autentično delovanje. Optimum nije kompromis (Jeknić, 2025).

U tom smislu, i *marginalizam* se može razumeti kao pravac mišljenja i delovanja koji se zasniva na vrednosti onoga što se nalazi na margini, bilo svesti, društva, znanja ili iskustva.

4 *William Stanley Jevons*: 1835–1882, Britanac. Dževons je bio britanski ekonomista i logičar koji je prvi razvio koncept marginalne koristi i primenio ga na analizu ekonomskih problema. U svom delu „The Theory of Political Economy“ (Teorija političke ekonomije) iz 1871. godine, Jevons je istraživao koncepte marginalizma, ponude i potražnje, teorije vrednosti i druge ključne ekonomske ideje (Jevons, 1871).

Carl Menger: 1840–1921, Austrijanac Menger je bio austrijski ekonomista koji je nezavisno od Jevonsa razvio teoriju marginalizma. Objavio je svoje ključno delo „Principles of Economics“ (Principi ekonomije) 1871. godine, u isto vreme kada i Jevons. Menger je postavio osnove za austrijsku školu ekonomije i istakao ulogu pojedinačnih preferencija i subjektivnih vrednosti u formiranju ekonomskih cena i odluka (Menger, 1871).

Léon Walras: 1834–1910, Francuz Walras je bio francuski ekonomista koji je takođe razvio teoriju marginalizma, posebno u oblasti teorije opšte ravnoteže. Njegovo najpoznatije delo je „Elements of Pure Economics“ (Elementi čiste ekonomije), koje je prvi put objavljeno 1874. godine. Walras je doprineo razumevanju kako se tržišta međusobno usklađuju putem odnosa ponude i potražnje, te kako se postiže opšta ekonomska ravnoteža (Walras, 1874).

Ova trojica ekonomista su svaki na svoj način doprineli razvoju teorije marginalizma, postavljajući temelje za modernu ekonomiju i utičući na različite ekonomske pravce i škole misli.

Marginalizam u margini prepoznaje prostor slobode koji omogućava promenu, ličnu, društvenu, duhovnu ili umetničku, kroz male, svesne korake. Marginalizam ne idealizuje marginu kao poziciju.

Marginalizam je i pogled na svet, i metod rada, i izbor etičkog života u skladu sa idejom zasnovanom na ideji ili Duhu, koja je izvan rutine, manipulacije i lažne sigurnosti centra. Samim tim, marginalizam upotpunjava životni prostor pojedinca, u skladu sa Levinovom teorijom psihološkog polja (Lewin, 1936).

Kako je sve počelo?

Dihotomija dobra i zla koja je, prema biblijskoj naraciji, nastala u Edenskom vrtu, uselila se u čoveka i tako su nastale krajnosti. A u krajnostima čovek se lako izgubi. I ja sam se gubio. Međutim, u tom traganju shvatio sam nešto važno: da ne pripadam krajnostima. One mi se dešavaju, ali im ne pripadam. Sinusoida života se podrazumeva – to je Njegoševa „čša meda i čša žuč“, ali ne preko granice, ne u krajnostima (Njegoš, 2005). Čovek se uči optimumu utvrđujući lične parametre koji se razlikuju od događaja do događaja, od stadijuma razvoja do stadijuma razvoja (Erikson, 1994). Sam marginalizam nije optimum, već područje neizvesnosti i „neznanja“ u kome smo slobodni da ove lične parametre istražujemo. Optimum je preduslov za rad na sebi. U tom kontekstu, čovek nema konačno rešenje jer sve je proces (Jeknić, 2022).

Nije, dakle, problem u postojanju dobra i zla, već u njihovoj kvalifikaciji, odnosno sudu. Motivaciju za traganje potpunijeg mesta našao sam u potrebi „ljudi u vremenu“ da sude i presuđuju verujući da tako nastaje istina. „Ljudi u vremenu“ su oni koji sude trenutku, još gore, osobi u tom trenutku (iako bi valjalo odvajati greh od grešnika), da bi se već u sledećem primetilo nešto sasvim drugačije. Sinusoidu života ne možemo zaustaviti ma koliko se razni ljudi, organizacije i narodi trudili da budu „zlatna glava“ iz Nabukovog sna, da se linearno razvijaju. Kretanje i proces veća su istina od događaja koji čine trenutnu istinu.

Da mi je neko rekao tokom rata u Sarajevu (1992-1995) da ću se zahvaljivati Bogu na tome što sam tamo bio, verovatno bih burno reagovao. A danas na tome zahvaljujem Bogu: što sam video, osetio, učio šta je život (Jeknić, 2008). To, naravno, ne znači da je rat dobar. Niti da je vreme koje sam tamo proveo, do avgusta 1994. godine, bilo lako ili poželjno. To znači da se promenila percepcija. Da se proširila svest. Upravo su svest i percepcija početak marginalističkog psihoterapijskog principa o čemu ću nešto više reći kasnije.

Marginalizam, o kojem danas govorimo, postoji otkad postoji i čovek. Marginalci su, po mom uverenju, oni koji nikada nisu mogli iskreno reći da većinski pripadaju bilo kome ili čemu. Njihovo pripadanje je disperzno, vođeno unutrašnjim osećajem, i ne može se svesti na kolektivne identitete. Franjo Asiški, Martin Luter, Jan Hus, pa i sam Isus, predstavljaju primere marginalaca čije delovanje nastaje na margini, kroz izlazak iz mejnstrima, bez pripajanja postojećim alternativama.

O prisustvu koje ne pripada: marginalizam i život

Marginalizam, u svom najdubljem smislu, nije, niti teži da bude treći kraj. Svaki kraj, kako mejnstrim tako i alternativa, podrazumevaju krajnost a sa njom i potrebu za pripadanjem a nekada i isključivost, fanatizam i tome slično. Zato marginalizam ne ulazi u dijalektičku borbu sa mejnstrimom i njegovim ogledalom, alternativom. On ih ne odbacuje, ali ih ni ne nasleđuje. Ne želi da ih prevaziđe da bi ih zamenio, već da bi ih ostavio iza sebe, na polju kolektivnih formi i društvenih sistema. Marginalizam je stoga „uski put“⁵ kojim se ređe ide (Bakotić, 1988).

U tom smislu, treći kraj bi bio samo još jedan oblik pripadanja, onaj koji sebe proglašava drugačijim, ali i dalje računa sa identitetom kroz odvajanje. Marginalizam, naprotiv, računa sa ličnim identitetom kroz prisutnost (Mekgark, 1978). Prisustvo nije ni alternativa ni opozicija, ono je svesna blizina sopstvenom iskustvu, tišini, nedoumici, Duhu sa velikim „D“ (Kjerkegor, 2016).

Zato marginalizam deluje blisko onome što su vekovima praktikovali puštinjaci, duhovnici bez crkve, umetnici bez škole, mislioci bez sistema. Ne zato što su odbacivali, oni samo nisu morali da biraju. Njihovo traganje nije bilo ni za slobodom, ni za istinom kao ideološkom vrednošću već za autentičnim načinom postojanja, koji ne traži opravdanje (Supek, 1981).

U psihoterapijskom smislu, to znači pristup koji ne osnažuje osobu kroz adaptaciju, već kroz oslobađanje od potrebe za adaptacijom. U klasičnoj psihoterapiji tretira se simptom, teži se normalizaciji, a marginalistički psihoterapijski princip pažljivo osluškuje ono potisnuto, odbačeno, zaboravljeno, ono što klijent još ne zna da zna. Marginalizam ne vodi do tačke pripadanja, već do tačke istinskog bivanja.

Na tom putu, terapeut je saučesnik u tišini i osluškivanju a ne vodič u tradicionalnom smislu. On ne daje odgovore, već ukazuje na smer posmatranja i postojanja, i podržava prostor u kojem odgovori dolaze iznutra. Takav odnos je duhovni čin, nikako tehnika (Jeknić, 2025).

Zato marginalizam, kao duhovni, filozofski, umetnički i psihoterapijski princip, ne traži školu, već praksu prisustva. Ne okuplja istomišljenike, već prepoznaje usamljene tragaoce. Ne organizuje se u zajednice, već stvara mesta susreta, u tišini između dve rečenice, u pogledu koji ništa ne traži, u misli koja se još nije oblikovala.

To je njegovo prirodno mesto: na margini, gde je dovoljno prostora da bi se moglo čuti ono što je suštinsko.

⁵ „Uđite na uska vrata; jer su široka vrata i prostran put koji vodi u propast, i mnogo ih je koji njime idu. A uska su vrata i tesan put koji vodi u život, i malo ih je koji ga nalaze“ (Matej, 7.13-14).

Marginalizam kao put svesti u vremenu forme

Nepripadanjem krajnostima nastaje optimum, ali izlaskom iz kvaliteta krajnosti nastaje marginalizam. Marginalne osobe su one koje je većina smestila na marginu. Suprotno njima marginalci su oni koji su na granici odakle ideje bolje vide, to su autentične osobe koje ne kopiraju mejnstrim ili alternativu kako bi im pripadali. Marginalci osluškiju ideje koje se nalaze na margini svesti, osluškiju tihe, potisnute, odstranjene delove sebe: misli, iskustva i osećanja. U tome leži njihova snaga, jer ono što je potisnuto često sadrži ključ za dublje razumevanje i istinitiji život. Marginalci su prepoznali marginalizam.

Izraz „raditi na sebi“ počiva na glagolu raditi, ali kada je reč o psihoterapiji, taj rad može da obavlja samo svest. Marginalizam govori upravo o angažovanju svesti. Da li ste svesni leve ruke, disanja, da li znate gde su vam sada misli, o čemu mislite? Da li ste svesni svojih ideja? Prema različitim autoritetima ideje dolaze iz različitih izvora: iz savršenog sveta, iz znanja ili iz ličnog iskustva, ali je suštinsko njihovo ugledavanje, a to je upravo funkcija svesti, kao preduslova za bilo kakvu **promenu**. Marginalci slušaju sebe upoznavajući autentičnost. Ne polazimo od onoga što znam ili mislim o sebi, već se upoznajem. Nemam ideju da ću biti savršen već prihvatom vlastito nesavršenstvo zarad integracije u ono ko zaista jesam. Upoznati sebe znači pristati na to da se ni sebi ne možemo uvek do kraja objasniti. „Duh diše gde hoće, i glas njegov čuješ, a ne znaš otkuda dolazi i kuda ide; tako je svaki čovek koji je rođen od Duha“ (Jovan 3,8).

Danas, međutim, živimo u vremenu sveznanja i pripadanja, živimo u vremenu u kojem se od pripadanja pravi obaveza, forma, pravilo. Svest je zanemarena ili se „podrazumeva“. Na primer, ako si Srbin moraš biti pravoslavac. Ako si pravoslavac, moraš slaviti slavu. Ako slaviš, moraš pozvati goste, pripremiti jelo, piće, sve po šablonu, čak i kad je suština potpuno zaboravljena.

Ako si roker, ne sme ti se, ni slučajno, dopasti nešto iz folka ili etno muzike. Apsurdno, zar ne?

I u tom apsurd, rodio se moj pogled na marginalizam: kao prostor autentičnosti, tišine, ali i duboke istine o čoveku koji ne pristaje da bude ni u centru ni na periferiji nego tamo gde je sloboda. Pre svega sloboda od komentarisanja i osude druge osobe. Dosta mi je moje brvno, nemam prostora za tuđe trunje.

Poreklo jedne ideje – susret sa marginalizmom

Iako sam bezbedan osećaj boravka na margini nosio čitav život, pojam marginalizam sam prvi put artikulisao tek u martu 2024. godine, neposredno pred koncert benda Savršeni marginalci u Metliki, u Sloveniji. U mladosti nisam želeo toliko bezbednost ali me kasnije odredila: rastao sam u ulici, u kraju u kojem nisam imao vršnjake.

Pre koncerta sam razgovarao sa Zoranom Subošićem i Hrvojem Krmpotićem o ekonomskim marginalističkim teorijama koje su se pojavile krajem 19. veka, i o njihovoj mogućoj korelaciji sa onim čime sam se već duže vreme bavio u individualnoj psihoterapiji. Neke delove teorije sam povezao sa svojim poslom i bio sam oduševljen da im to mogu reći. Na sreću naišao sam na sagovornike koji su imali svoje viđenje i započeli smo marginalističku sagu (Jeknić i Jeknić, 2024).

Na tom susretu sam formulisao i jednu od temeljnih ideja psihoterapije koju radim: da marginalizam nalazi svoje uporište u ličnom osećaju dobrobiti, kao i u asertivnom stavu prema kontaminirajućim sredinskim uticajima. U tom smislu, marginalistički viđena lična dobrobit ispoljava se kroz optimalnu prijatnost, korisnost i moralnost, ali na način koji ne ugrožava druge osobe.

U dubljujući se u pojam i njegovu primenu bilo je jasno da je promišljanje o marginalizmu, bez obzira na primere koji su opisani u 1. Mojsijevoj, kao što je Noje, rodonačelnik svim marginalaca, bilo moguće tek zahvaljujući postmodernoj⁶. Ovo kulturno razdoblje podsticalo je individualno promišljanje, ono je bilo poželjno i legitimno, jer svako ima pravo na lični stav. Dakle, iako je marginalizam po svojoj suštini star koliko i čovek, njegovo artikulaciju kao koncepta omogućila je upravo postmoderna.

Ne da bi pripadao, već da bi bio: princip marginalističke psihoterapije

Marginalistički psihoterapijski princip polazi od lične dobrobiti klijenta, ali ne kao samodovoljnosti, već kao plod zajedničkog traganja terapeuta i klijenta za onim što osoba istinski želi da postane. U ovom pristupu, čovek je dobar sebi ako priređuje sebi prijatnost, bavi se korisnim stvarima i živi u skladu sa moralnim vrednostima, ne narušavajući pri tom tuđu slobodu.

U vremenu u kojem smo prekomerno povezani, izloženi i materijalizovani, postaje ključno pitanje: šta zapravo čini kvalitet života i zašto čovek živi?

Ovaj psihoterapijski koncept oslanja se na dve ključne rečenice iz učenja Isusa Hrista:

1., „Ljubi bližnjeg svog kao samog sebe“ (Matej 22,37-39) što nas navodi da prvo razumemo kako volimo sebe, šta sebi činimo, kako brinemo o sebi.

2., „Valja vam se nanovo roditi“ (Jovan 3,3) što u psihoterapijskom smislu znači da ukoliko dolazimo zbog bola, simptoma, blokade ili samo želje za promenom, ta promena neće doći ako ostanemo isti. Ne možemo očekivati drugačiji ishod, a da ne promenimo sopstveni način života, razmišljanja i osećanja.

Prva stepenica marginalističkog psihoterapijskog rada tiče se proširivanja **svesnosti i opažanja**. Zrelost svesti je ono što nas čini istinski ljudima, a ne samo pripadnicima vrste homo sapiens. U knjizi *Čovek i njegovi identiteti* Vladeta

⁶ Više o ovome sam pisao sa Filipom Jeknićem u radu „Ideji marginalizma u koncertnim hodočašćima“ (Jeknić i Jeknić, 2024).

Jerotić je rekao: „Nema granica čovekovog sazrevanja u toku njegovog života. Sposobnost da se voli neko drugi, a ne samo sebe. Sposobnost kontrolisanja nagona i impulsa. Podnošenja neprijatnosti, bola i patnje. Posedovanje zrele, a ne infantilne svesti. Umerena agresivnost bez reakcije besa ili mržnje. Sposobnost da se bude nezavisan. Sve ovo su važni kriterijumi u savremenoj psihologiji“ (Jerotić, 2011: 6).

Zato, tek nakon širenja svesti i razvijanja opažanja, moguće je uopšte govoriti o **ličnoj dobrobiti**, koja je druga stepenica marginalističkog psihoterapijskog rada. A da bi se ona ostvarila, osoba se mora suočiti sa pet osobina koje je sputavaju:

- lenjost
- površnost
- neodgovornost
- nedisciplina
- neorganizovanost prema samom sebi

Bez rada na ovim osobinama, nema ni istinske transformacije.

Treća stepenica psihoterapijskog procesa unutar marginalističkog pristupa jeste ono što nazivam **arhitekturom duše** i odgovara na pitanje: „Ko želim da budem?“. Do tog odgovora se stiže malim koracima, kroz aktivnosti usmerene ka ličnom cilju, uz stalno praćenje i osluškivanje sebe (Hol i Gardner, 1983).

Marginalistički psihoterapijski princip nije metoda koja propisuje pravila, već prostor u kojem osoba gradi svoj unutrašnji svet, ne da bi pripadala, već da bi istinski bila.

U tome leži i razlog zašto marginalizam nikada ne može postati pokret, niti se pretočiti u neku definisanu društvenu organizaciju. Ne mogu se udružiti u formalnu zajednicu oni kojima pripadanje nije cilj, već autentično postojanje.

Svaki pokušaj formalizacije marginalizma doveo bi do njegovog pretvaranja u treći kraj, alternativu alternativni i mejnstrimu. A marginalizam to nije. On nikada ne nastaje iz kolektiva, već iz pojedinačne unutrašnje potrebe.

Zato se čini da smo tek na početku puta koji će mnogi, svaki na svoj način, nadograđivati, kako bi marginalizam u religiji, filozofiji, nauci, umetnosti pa i psihoterapiji, ostao ono što u svojoj srži jeste: lični put zainteresovanog pojedinca, lično bivstvovanje vođeno idejom odnosno Duhom.

Zaključak

Dok završavam ovaj rad, jasno mi je da marginalizam nije nešto što se može sistematizovati, zatvoriti u teorijski okvir ili predstaviti kao gotov odgovor. To je živi proces, lični, neponovljiv i često tih. Ne nudim definiciju ali kad bih je već pisao, rekao bih da je marginalizam pristup razumevanju i oblikovanju stvarnosti koji polazi od margine, bilo društvene, lične ili psihološke, kao mesta uvida, slobode i razvoja. Podrazumeva osluškivanje suptilnih ideja, osećanja i senzacija

koje se nalaze van centra pažnje, svesti ili društvenih normi, i njihov postupni razvoj u stil života, ponašanja ili uverenja.

Nadalje, moglo bi se reći da je marginalizam autentično mišljenje, izražavanje i delovanje koje proizilazi sa margine svesti, društva ili dominantnih sistema vrednosti. To je govor i čin sa ruba, ne iz centra i ne iz alternative.

Marginalizam je svesno i autentično bivanje na rubu svesti, društva, mišljenja ili sistema radi dubljeg uvida, unutrašnje slobode i ličnog rasta.

To nije ni otpor ni pripadanje, već izbor da se osluškuje tišina, da se misli sopstvenom glavom i da se deluje iznutra, a ne iz kolektivnih uverenja. Marginalizam ne traži ni publiku ni sledbenike, traži prisustvo.

Verujem da se čovek ne rađa potpun, već da postaje, i da je upravo marginalizam, u mom razumevanju, put koji ne traži pripadanje, već istinsko bivanje. Ne pripadam ni centru ni periferiji, već prostoru između, mestu susreta sa sobom, sa idejom, sa Duhom.

Zato ovaj rad ne doživljam kao kraj promišljanja, već kao početak dijaloga, najpre sa sobom, a onda i sa onima koji se, makar na trenutak, zateknu na istoj margini. Ako sam ovim tekstom uspeo da otvorim makar jedan novi ugao gledanja, ili da nekoga ohrabrim da ostane veran sebi i tamo gde je tiho, onda je svrha ispunjena.

Literatura

- Bakotić, L. (1988). *Biblija*. Novi Sad: Dobra vest.
- Erikson, E. (1994). *Identitet i životni ciklus*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Jeknić, F. i Jeknić, P. (2024). Ideja marginalizma u koncertnim hodočašćima. *Kultura hodočašća, zbornik radova*, Kuburić Z. i Čumura, Lj. (ur.). Novi Sad: CEIR, 351-371.
- Jeknić, P. (2008). *Stres naš nasušni*. Kraljevo: UG Raskršće.
- Jeknić, P. (2022). *Knjiga za svaki dan, drugo izdanje*. Kraljevo: Matica srpska.
- Jeknić, P. (2025). *O marginalizmu, marginalističkom psihoterapijskom principu sa praktikumom*. Kraljevo: Emoracio centar.
- Jerotić, V. (2011). *Čovek i njegovi identiteti*. Beograd: Ars Libri.
- Jevons, W. S. (1871). *The Theory of Political Economy*. London: Macmillan.
- Kelvin S. Hol; Gardner Lindzi. (1983). *Teorije ličnosti*. Beograd: Nolit.
- Kjerkegor, S. (2016). *Čovek i duh*. Beograd: Partenon.
- Lewin, K. (1936). *Principles of Topological Psychology*. New York: McGraw-Hill.
- Mekgark, H. (1978). *Razvoj i promena*. Beograd: Nolit.
- Menger, C. (1871). *Principles of Economics*. Wien: Wilhelm Braumüller.
- Milošević, N. (1989). *Psihologija znanja*. Beograd: Nolit.
- Njegoš, P. P. (2005). *Gorski vijenac*. Beograd: Politika - Narodna knjiga Beograd.
- Supek, R. (1981). *Psihologija i antropologija*. Beograd: Nolit.
- Trebješanin, Ž. (2021). *Rečnik psihologije*. Beograd: Agape.
- Vokabular* (2025). Preuzeto sa <https://vokabular.net/marginalizam/>
- Walras, L. (1874). *Éléments d'économie politique pure*. Lausanne: L. Corbaz.

Petar Jeknić⁷

ON MARGINALISM, THE MARGINALISTIC PSYCHOTHERAPEUTIC PRINCIPLE WITH A PRACTICUM

Summary

In the work "On Marginalism" personal and professional reflection on the phenomenon of marginalism, a concept that is neither mainstream nor alternative, but strives for an authentic existence beyond dichotomy, was presented. Marginalism is defined as a space of inner freedom, silence and personal awareness, where the individual does not belong to social expectations, but to his own experience of presence. Marginalism represents authentic thinking, expression and action that comes from the margins of consciousness, society or dominant value systems. It is speech and action from the edge, not from the center or the alternative.

Marginalism is not an extreme or a third way, but a state of consciousness that develops from experience, silence and listening to subtle impulses from the psyche. In a psychotherapeutic sense, the marginalist principle does not cure the symptom but encourages inner transformation through presence and authentic dialogue.

The paper shows how marginalism includes a philosophical, religious, artistic, scientific, and, therefore, psychotherapeutic approach, rooted in the postmodern context. This principle requires self-improvement: overcoming laziness, superficiality, irresponsibility, indiscipline, and disorganization, which leads to inner development through awareness, reflection, and authenticity. In this way, marginalism does not become a movement, but remains the personal path of an individual who does not seek belonging, but true being.

Keywords: *marginalism, psychotherapy, subtle ideas, awareness development, personal growth*

⁷ Gestalt Psychotherapist, Emoracio center, Kraljevo, Serbia, petarjeknic@gmail.com, ORCID ID 0009-0008-6053-0990.